DISSERTATIO INAVGVRALIS MEDICA,
DE

SAPONIS VSV MEDICO,

QVAM
PRAESIDE

D. IO. HENRICO SCHVLZE,
MEDICINAE ELOQVENTIAE ANTIQVITATVM ET PHILOSOPHIAE PROFESSORE PVBLICO ORDINARIO, ACADEMIAE CAESAREAE NATVRAE CVRIOSORVM ET REGIAE SOCIETATIS SCIENTIARVM BEROLINENSIS SODALE,

PRO GRADV DOCTORIS

Ad d. Septembr. Anni MDCCXXXVI.

PVBLICE DEFENDET

IOANNES IOSEPHVS LVDWIG,
BOBISCHAVIENSIS, EX COMITATV GLACENSI ARTIVM LIBERALIVM ET PHILOSOPHIAE MAGISTER.

HALAE MAGDEBVRGICAE
TYPIS IO. CHRISTIANI HENDELII, ACAD. TYP. 1746.

Q. B. F. Q. V.

DISSERTATIO INAVGVRALIS MEDICA

DE

SAPONIS VSV MEDICO.

§. I.

Aponis, vndiquaque per vniuersam Europam hodie cognitissimi & quotidiani vsus, nomine intelligi concretum aliquod ex sale lixiuo & pinguedine quadam, iusta arte combinatis, adeo apud omnes notum & peruulgatum est, vt verba perderet, qui docere illud vellet. Est autem hoc nomen, quemadmodum res ipsa, Germano-Celticae originis, forteque antiquitatis apud amplissimam illam gentem vltimae, certe indefinitae: quis autem ex veteribus illum commemorauerit ante C. PLINIVM SECVNDVM, naturalis historiae conditorem, equidem nondum cognoui vllum. Necessarium existimo illum statim initio huius dissertationis audire *Libr. XXVIII. cap. XII.* ita scribentem: *Prodest & sapo. Gallorum hoc inuentum rutilandis capillis, ex seuo & cinere; optimum fagino &*

caprino; duobus modis, spissus ac liquidus. Vterque apud Germanos maiori in vsu viris quam feminis.

§. II.

Manifestum est, hoc quidem tanto teste, quod sit ſapo inuentum Gallorum, Germanis etiam vſu tritiſſimum. Idem confirmat nomen ipſum, in hodierna tam Gallorum quam Germanorum lingua permanens. Dicitur enim Gallis *Savon*, Belgis *Zepe*, Germanis inferioribus *Sepe*, ſuperioribus *Seiffe*. Plinio ſuccurrit MARTIALIS, qui quidem ſaponis nomine non vtitur, ſed vſum aliquoties deſcribens, vocat *ſpumam Batauam* aut *cauſticam*, vt & *pilam Mattiacam*, ſine dubio inde, quod Mattiaci, quos inter Germanos refert PLINIVS *libr. XXXI. c. 11.* ſaponem, ad tonſorum commodiorem vſum, in pilas formatum, primi excogitarunt, easque Romanis transmiſerunt. Neque vlla eſt ratio ex antiquitate eruta, quæ vel Græcis vel orientalibus populis tribuere, non dicam inuentionem ſaponis, ſed vel vſum & cognitionem poſſit, niſi ſatis demum ſero, ac longo tempore poſt illos auctores, ex quibus modo retulimus.

§. III.

A Romanis ſaponem, eiusque vſum, tam in re familiari, quam medica, acceperunt Græci: niſi forte omnino proxime ab ipſis Gallis eum didicerunt. Teſtem hic habeo incertæ quidem ætatis, qui tamen forte PLINIO nihil aut parum inferior fuit. Non poſſum quin adducam illum, eiusque verba, notatu ſane digniſſima commendem illis, qui rei medicæ fata per diuerſas gentes eruere cordi habent. Ita autem ſcribit ARETÆVS

TÆVS Cappadox *de curat. diuturn. lib. II. cap. XIII. Inter innumera alia medicamenta Celtarum, quos hodie Gallos vocant, nitroſi quoque illi ſunt factitii globi, quos ſaponem vocant. Illis, inquam, globis corpus in balneo detergere optimum eſt.* Hunc deinde ſequuti AETIVS & PAVLVS ÆGINETA ſaponis pariter meminerunt: quorum teſtimonia ſuis locis adducenda nunc reſeruantur.

§. IIII.

Forte tamen videbitur aliquibus nos aberraſſe multum tam ab origine inuenti, quam ab ætate, qua primum commemoratum ſit. Trahent huc aliqui loca prophetarum IEREMIÆ II, 22. & MALACH. III, 2. ſed ſaponem noſtrum ibi non exſtare, facile docebunt conſulti philologiæ magiſtri. Neque ad nos pertinet apud veteres crebro commemoratum σμῆγμα, quod in Latinum ſermonem adſumtum ita eſt, vt non raro videas pro ſapone poni *ſmegma*. Sed veteres percurrenti vix alia ſmegmata occurrent, niſi quæ ſunt *epipaſmata*, pulueres ſicca forma plerumque adhibendi, aliquando admixto oleo, aut quodam decocto, diſtemperandi: vnde FOESIVS & GORRÆVS, veterum auctorum doctrinis nixi, nomen ſmegmatis, qua talis, compoſitioni puluerulentæ tribuunt. Exempla talium videre licet apud AETIVM *libr. VI. cap. 54.* quem locum tanto magis iuuabit inſpicere, quia videre ibi licet laudatos *Saponem Conſtantini*, aliumque *Andreæ Comitis*, vbi ſmegmata, id eſt pulueres abſterſorii, ſapone Gallico excepti, atque vſus tempore decocto lupinorum diluendi proponuntur.

§. V.

Mirari autem ſubit cur doctiſſimus & in HIPPOCRATE verſatiſſimus FOESIVS, vbi de ſmegmate agit, prorſus oblitus fuerit illius loci, qui *de morb. mul. 1. §. 91. p. 478. edit. Linden.* legitur, & vbi ſmegma meracius, aut dilutius multa aqua factum, commemoratur, quod uteris mulierum exulceratis iniiciendum ſit. Quo loco ſane non intelligi poſſe videntur illi veterum pulueres ſmectici, planeque manifeſtum eſt ſermonem haberi de lixiuio; & diſerta mentio adiecta fæcis vini nos adduxit ad illam combuſtam & in ſal, quod tartari nos vocamus, conuerſam, aqua autem deinceps affuſa in illam migrantem. Eius vſum non ignoraſſe Græcos, ſed familiariter eo vſus fuiſſe, ex aliis poſſem etiam probare, ſed nunc ſufficiat DIOSCORIDES, qui *libro V. cap. 132.* ample de eo agit: idemque parandi modum ex cinere ſarmentitio *cap. 135.* demonſtrat: vt & *libr. I. cap. 186.* ex ligno ficus combuſto faciendum innuit, nihil diſſimulans, quod de vnius lixiuii vſu a ſe dicta, ad cetera etiam ex aliis paranda pertineant. Et quamquam ſmegmatis nomine non vtitur Dioſcorides, qui pro lixiuio ſignificando *κονίαν* ſemper dicit: hoc tamen non poteſt efficere vt inde contendamus apud Hippocratem male accipi ſmegma pro lixiuio: notum enim eſt quam multa nomina hic antiquiſſimus medicinæ parens alia notione adhibuerit, quam inſequuti; multisque apud ipſum frequentibus alia fuiſſe a recentioribus ſubſtituta. Sic in ipſo hoc, quem laudauimus, ſermone vini fæcem alia appellatione ſignificat, quam Dioſcorides, aliique vel eiusdem vel inſequuti æui.

§. VI.

§. VI.

Qui vero ex antiquiſſimis ſaponem commemorant, eiusque vſum medicum oſtendunt, ad vnum omnes de externo tantum, variis morbis applicando, loquuti deprehenduntur: niſi indulgentior eorum meritis etiam Dioſcoridem intellexiſſe aliquid de interno vſu, vel prorſus præmonſtraſſe eundem, exiſtimare velit. Nam vbi *lib. I. cap. 186.* de crematorum ficus ſarmentorum cinere ſic ſcribit: ***propinatur & ad ſanguinem in grumos concretum, itemque contra præcipitationes, rupta atque conuulſa, cum aquæ cyatho recens excolatum lixiuium, admiſto olei exiguo:*** omnino videmus materiam omnem, ex qua fit & conſtat ſapo, laudari & intro dandam commendari: ex quo potuiſſent ſane veteres, potueruntque recentiores, quicunque primum auſi ſunt ſaponem deuorandum præbere, ad id permoueri & adduci. Sed quia ſatis longo multorum ſæculorum interuallo non apparet ille vſus in medicorum libris: non facile mouebor vt inuentum hoc vel Dioſcoridi, vel vlli medico tribuam: quum fieri poſſit vt & hoc medicamentum, ſicut fere omnia efficacia, a plebe caſu forte inuenta & inter eam vſu diuturno trita, ſero tandem medici didicerint, inque ſuos libros traduxerint.

§. VII.

Inter illos, qui medicinam cum auctoritate docuerunt, & ſaponem ad internos vſus reuocare primum auſi ſunt, merito quidem refertur FRANC. SYLVIUS, gloria illa ſcholæ quæ Lugduni in Batauis floret: cuius verba inferius dabimus. Enimuero certum mihi eſt

argu-

argumentum, quo efficiam SYLVIVM non excogitasse hanc medicinam, sed a plebeis hominibus olim frequentatam, sui iudicii auctoritate ornatam, in scholas & libros introduxisse. Nam qui sæculi XIV. initio in scholæ Oxoniensis collegio Mertoniano docuit, & aulæ regiæ deinde sua arte inseruiit, IOANNES de GADDESDEN, *rosæ Anglicanæ* auctor, vbi interna icteri remedia docet, hæc quoque ponit: *aliqui tamen crocum in ista passione & saponem dant ignorantes, sed non curo.* Puto manifestum esse ignorantibus, id est in schola non edoctis, tribui vsum saponis, quem ipse non probabat cum reliquis Rabbinis sui temporis: adeoque ab illo inde tempore ad SYLVII ætatem, inter plebeios mansisse, donec ab vno persuasi plures, WILLISIVS, ROBERTVS BOYLE, aliique nobilissimi & illustres viri, vsum publicum, & apud omnes, aut plerosque saltem, frequentatissimum reddiderunt. Atque hæc nunc de fatis saponis dixisse sufficiat.

§. VIII.

His vero prælibatis accedimus ad breuem considerationem eorum, ex quibus fit sapo, modique, quem in conficiendo illo obseruant: quem quidem nemo hic postulabit tam accurate tradi, vt inter saponarios coctores magister hinc fiat: sed quantum sufficit medico, qui talia æque supponit ab aliis peragenda, quemadmodum omnium metallorum excoctionem artificibus id profitentibus relinquit, & linteorum, corii, vitrorum, confectionem opificibus, a quibus accepta illa adhibet, quando vsus postulat. Descripserunt itaque saponis conficiendi rationem OTTO TACHENIVS *in Hippo-*

crate

crate chymico cap. VI. & amplius etiam eandem tradidit celeberrimus Vir HERM. BOERHAAVE *in Chymia P. II. proceſſu 77.* quo merito ablegamus lectorem plene edoceri cupientem. Nobis ſufficit principia ſaponis conſtitutiua & materialia indicauiſſe, quæ ſunt lixiuium alcalinum, & pinguedo, ſine animalis ſine vegetabilis regni. Et ex animali quidem regno ſeuum quoduis, & medulla, immo etiam liquidiores illæ pinguedines, ex cetis paratæ, huic ſcopo inſeruiunt, vsque adeo vt aſſeri poſſit omnem pinguem eorum ſubſtantiam, ab adhærentibus modo membranis liberatam, & ex oſſium cauernulis decoquendo prius eductam, ſaponi conficiendo inſeruire. Ex vegetabili regno oleo oliuarum ceteraque expreſſa, vt amygdalarum, nucum, ſcopo ſaponarii idonea deprehenduntur. Batauos oleum cannabinum adhibere dicunt conficiendo ſaponi viridi. Lixiuium autem, quo acrius reddatur, ex cineribus & calce viua, certa proportione coniunctis, parandum eſt: quanquam alii exiſtimant addita calce effici vt lintea minus inde lædantur: quippe quæ a mero alcali cinerum valde reddantur fragilia.

§. VIIII.

Quoniam vero in illo ſapone, qui pro linteis repurgandis expetitur, non adeo curioſus in pinguedinibus ſelectus adhibetur, ſæpeque in ſeuo ex diſſitis regionibus allato dubium ſit, quam ſana illa animalia fuerint, vnde deſumtum id fuit: atque in re familiari ſolertiores matres familias videamus toto anno colligere, quicquid in culina reiiculum eſt, oſſa, lardi inutilia reſegmina, ea-

quæ pinguedinis accipiendæ causa decoquere: omnemque a candelis defluam pinguitudinem eodem fine destinare; quæ homini per os talia assumturo abominabilia videntur, ipsique medico ea suasuro metum non immerito incutiunt: ad vsus internos trahendus sapo vtique debet ex optimis & purissimis parari, vt oleo oliuarum purissimo, aut amygdalarum vel nucum expresso optimo, aut denique ex pinguedinibus purorum animalium, eorumque sanissimorum, optimis. Quanquam enim ab acrimonia lixiuii vere ignea, & ea decoctione, quæ accedit, exspectari posse videatur, vt consumat & alteret, quicquid aduersum ab morbosis constitutionibus adhærescere potuit: longe tamen consultius vtique fuerit hominis curandi nobilitatem in tali re cogitare, præsertim quum abunde suppetant proba talia, & sine magno sumtu facile comparari queant.

§. X.

Inter ea, quæ ad saponem conficiendum adhibentur, recenseri video alia quædam, quæ non ab omnibus solent in vsum vocari. Sic NICOL. LEMMERY, tam in *curs. chymico p. m. 722.* quam in *dictionario mat. med.* commemorat amylum adiici a nonnullis, non quidem ex vlla vera necessitate, sed vt citius indurescat, siccescat, magisque albeat. Eodemque auctore discimus Ambianos saponem nigrum ex amurca, lixiuio & cineribus stanni conficere; si modo recte interpres mentem eius reddidit: nam sua lingua loquens non iam ad manus subuenit. Sed SAM. DALE nigrum fieri ex addita fuligine scriptum reliquit. Hispanos saponem suum Indi-

co,

co, vel alio ſimili pigmento, cæruleum efficere idem auctor teſtatur. Taceo lubens, quæ medici ſubinde addant, vt non cognoſci facile poſſit, crocum, curcumam, coccionellam, balſamum Peruuianum & ſimilia, quæ colorem & odorem commendent.

§. XI.

Ex dictis iam patet non vnum eſſe genus ſaponis, ſed admodum varia hinc & inde per Europam celebrari. Gallos video primas deferre Hiſpanico, qui in vrbe Alone *(Alicante)* coctus fuit, ſecundas iſti, qui ex Carthagine noua infertur. Apud nos fere ceteris omnibus præfertur a Venetis allatus, quem adhibere ſolent, quicunque ad vſus internos aliquem deſiderant: quemadmodum pro lauandis & extergendis linteis maxime laudant & expetunt Numburgenſem, in hoc quidem tractu: in aliis alios experiendo cognouerunt præſtantiores, iisque, qui domi parantur, præferendos.

§. XII.

Non vacat nunc multum diſpicere de ea cauſa, quæ efficit vt alcali & pinguedo in vnum corpus ſpiſſum & durabile coaleſcant, adiuuante motu agitatorio, & igne, tam intimius miſcente, quam humidum, quo alcali ſolutum eſt, in auras diſiiciente. Chymicorum quidem aliqui, cum OTT. TACHENIO, rem reuocant ad id, vt ex alcali manifeſto & acido occulto in oleo, fiat aliquod neutrum ſalſi ſaporis: ſed alii, inter quos eminet Exc. BOERHAAVIVS, minus ſe fidere huic ætiologiæ eo ipſo produnt, quod admodum verecunde & breuiter

hic loquuntur. *Est credibile*, inquit vir summus, *acidum vinculi vicem gerere in hac combinatione.* Certe quod TACHENIO in mentem venit de neutro & salso sale, magnopere vereor vt se probaturum sit rem per experimenta ad sensuum iudicia reuocaturis. Non enim gustus hic salsum, sed alcali, etsi minus acre, deprehendit; & solutus sapo, si misceatur heliotropii succo aut syrupo violarum, effectus omnes edit alcalinorum. Sed hic non vacat, vt dixi, nec placet nunc chymicam ætiologiam curatius agitare.

§. XIII.

Saponis perfecti proprietates sunt, vt absque deliquio ad liberum aerem duret, & adeo non emolliatur, vt potius magis magisque siccescat & induretur: Vt aqua totus resoluatur, non sine multa magnaque spuma, si vel aliquo instrumento, vel manu interagitemus, vel calor ab igne accedat: vt commercium cum spirituosis ineat, tam illis, quæ phlegmatis aliquam portionem habent, quam iis, quæ rectificatissima, artis trito loquendi vsu, vocantur. Sed nisi calor accedat, vix ad pellucidam & fluidam solutionem peruenies, nisi multo adiecto spiritu. Affudi binis drachmis purissimi spiritus vnam vnciam, imposui arenæ calidæ, soluebatur sapo satis fluide: sed quam primum refrigescebat, instar gelatinosæ densabatur. Addidi alteram vnciam, & aliquanto reddebatur fluidior solutio. Sed vbi tertia etiam accedebat, tunc demum tenuis, fluidissima, pellucida & aliquantum ex flauo viridescens, instar vini Rhenani nondum vetustatem adepti reddebatur, manente in fundo

do aliquo, non multo ſedimento, quod penitus ſolui reſpuebat. Eandem ſaponis quantitatem ſpiritui debiliori iungebam. Vncia vna ſic ſatis reddebat fluidam ſolutionem, quæ etiam in frigido manebat, ſed multum ſedimenti habebat ſpiſſi, & gelatinoſum quid præ ſe ferentis: quod nec ab vncia dimidia noui ſpiritus addita omne ſoluebatur.

§. XIV.

Claram ſolutionem, per chartam traiectam, inſtillato oleo vitrioli albo tentauimus. Sine magna, imo vix notabili cum ebullitione incidebant guttæ. Limpida inſtar vini ſolutio turbabatur, vbi forte per horam relicta fuerat, ſuperius aſcendebat bona quantitas olei oliuarum puri, fluidi, limpidi; ad fundum reſederat album concretum, ſatis notabiliter acidum, quia iuſtam inſtillandi acidi quantitatem non licuerat æſtimare ob ebullitionis a primis guttis obſcuritatem, cuius in iam turbato liquore plane nullum remanebat ſignum. Sed ipſimet liquor, qui poſt ſeparationem medium tenebat, colorem priorem, vino Rhenano ſupparem, conſeruabat. Diluebatur portio ſolutionis vinoſæ pari quantitate aquæ, vnde lacteſcebat quidem, ſed nec ad fundum aliquid, ſatis longo tempore, deiiciebat, nec oleum dimittebat. Quamprimum autem acidum vitrioli addebatur, ſeparatio promte fiebat, ſed cum hac notabili circumſtantia, quod oleum ſpiſſum, tanquam frigore coagulatum, ſupernatabat, quod tamen ſola a manu incaleſcentia ad fluiditatem ſe patiebatur redigi.

§. XV.

Apparet ex dictis quam non intime oleum, aut quodcunque pingue, sali lixiuo iunctum sit in sapone, quum tam facile, & fere nullo labore, disiungantur, & oleum, sui iuris factum, a nexu omnino discedat. Idem experieris in sapone Germanico, qui cum seuo paratus fuit, quem si vel aqua diluas sufficienter & acidum vitriolicum affundas, illico in partes discedere & pinguedinem ad summum ferri conspicies. Minus hic scopo satisfacit acetum vini, etiam destillatum, quod æqua quantitate cum soluto in aqua sapone mixtum satis diu stare videas, antequam notabilis secessio fiat: quum saponis veneti solutio spiritu vini facta, vbi miscebatur isti suppar quantitas aceti destillati, illico turbaretur, & oleum sui iuris factum ad summum locum emitteret.

§. XVI.

Ceterum saponis vis in coniungendis aqueis ac pinguibus notior est, quam vt hic opus sit ad eam demonstrandam verbis. Quicquid enim in linteis ac laneis sordium a pinguibus inhærescit, auferre aqua & lotricum industria non valent, nisi accedat lixiuium: hoc vero rite adhibito facile emaculatur istiusmodi suppellex. Recludit enim sapo pinguium alias cum aqueis non facile conciliabilem texturam, atque se, qua parte ipsemet pinguis est, cum similibus & homogeneis facile coniungit: quatenus autem salem alcalinum, aqueorum commercio idoneum, secum affert, simul efficit vt aqua eodem pertingat, quo sal illud cum pingui iun-

ctum

ctum intrauit. Non multa ſunt cognita, quæ idem efficiendi viribus a natura inſtructa ſunt. Ex iis autem, quæ facile comparari poſſunt, nominaſſe ſufficiat duo ex animali regno, vitellum ſcilicet ouorum & bilem, de quorum efficacia & multiplicibus vſibus hoc loco multum dicere, nimis alienum exiſtimo, quum neminem exiſtimem dubitaturum, quod in virtute illa coniungendi pinguia aquoſis conueniant; ſi quis autem dubitet, ſe ipſum facillime poſſit experiendo conuincere.

§. XVII.

Progredimur ad conſiderandum quid vero ſimile ſit ſaponem, noſtro corpori interius vel exterius adhibitum, poſſe efficere. Quum vero remedium hoc antequam a medicis admitteretur, vulgi experimentis diu fuerit tritum, adeoque experimentis multis ſuadentibus meruerit, vt in rationalium quoque praxin adoptaretur: ſequemur in hac conſideratione ordinem rei geſtæ, & ſecundum progreſſum experimentorum, quibus laudem & locum inter præſidia medica conſequutum eſt, ratiocinii lineas ducemus. Exiſtimo enim male eos docere, qui vno quaſi imbre effundunt vim generalium aſſertorum, tamquam medicina a ratiociniis orta fuiſſet, & ſufficeret hæc ætas ad eandem a priori, vt loquimur, inſtruendam. Et quia non poteſt dubitari, quin antiquiſſimus vſus ſit externus, ab illo vtique decet capere huius ſermonis exordium.

§. XVIII.

§. XVIII.

Vix operæ pretium duco multis immorari isti vsui, quem Gallis & Germanis saponem præstitisse PLINIVS nos docet *l. c.* Si quem iuuat de capillis veterum Germanorum rutilantibus aliquid recognoscere, poterit adire magnum HERM. CONRINGIVM, & finem libelli de habitus corporum Germanicorum antiqui ac noui causis considerare. Dignior consideratione erit vsus ab ARETAEO commendatur, *vt elephanticorum corpora sapone in balneo detergantur.* Quibus rationibus ductus id suaserit, colligimus ex doctrinæ huius viri his capitibus: Morbum istum & in penetralibus totum hominum occupare, & exterius totum amplecti. Esse ergo omni præsidiorum genere pugnandum: Assiduas lotiones, & ad corporis humectationem, & ad noxios humores difflandos, mire conducere. Sed quoniam pinguedinosæ sordes (τὰ πινόεντα) cuti mordaces sint, crebra ablutione earum opus esse: eoque maxime conducere saponem, quippe quo ad extergendas e linteis pingues sordes nihil sit efficacius. Nihil video in hoc ratiocinio, quod non iustum putem: nec habeo quod addam, nisi forte id vnicum, in gratiam occupati lectoris, ne credat integram curationem ab hoc vno promitti.

§. XVIIII.

Aretæo consentiens PAVLVS AEGINETA *lib. IV. cap. I.* ad elephantiasin fere eadem, aliqua etiam ipsis verbis, commendat. Sed amplius propagat ad vitiligi-

nem

nem etiam ac prurientes affectus curationis rationem, ita vt eadem laudet remedia elephanticis adhibenda, quæ vitiliginoſis, & his quæ elephanticis. Nec hic video, cur non quadret remedium, vbi eſt idem indicans. Porro video iam antiquum ſaponis vſum externum coſmeticum, id eſt, nitori faciei natiuo conſeruando deſtinatum. Placet, quam AETIVS lib. VII. cap. 6. laudat, compoſitio, vbi ſapo Gallicus medulla ceruina, cera, amylo & maſtiche adiectis temperatur, & vſui domeſtico præſcribitur. Non malo enim conſilio acrimonia ſaponis nimio obtunditur addita pinguium & lubricantium copia: quum cuticulæ tenerior textura craſſeſcat tandem quotidiana acrium actione. Nec poſſum, quin ex eodem AETIO *lib. VI. cap. 54.* cum laude recenſeam *ſaponem Conſtantini* defluxionibus & rheumatiſmis deſtinatum. Sapo Gallicus, additis quibusdam diſcutientibus, vt myrrha, ſarcocolla, aloe, coſto, vt & tonico-adſtringentibus, roſis rubris, balauſtiis, thure, permixtus, vſus tempore dilui debet vino & parti laboranti induci, deinde, poſtquam ſuper ea inaruit, ablui.

§. XX.

Manſit hic vſus ſcholæ medicæ per omnia deinceps ſæcula commendatus, vt ſapo, noſtris quidem moribus, ſpiritu vini ad linimenti conſiſtentiam emollitus, partibus dolore rheumatico aut arthritico vexatis inducatur: vel cum neceſſariis adiectis in emplaſtrum redactus imponatur. Notum eſt *emplaſtrum diaſaponis Tachenii*, quod & *ſaponatum Barbette* vocatur, & parum diſcrepat ab illo *miraculoſi* nomen promerito, aut iſto,

quod Mauritio Principi Nassouico inscribitur: quorum certe virtus in hoc genere decubitum resoluendo est spectatissima; præsertim si tutioribus anodynis iungatur, vt illis de cicuta, vel de hyoscyamo. Si modum, quo agunt & iuuant, verosimilem quærimus, haud scio an longe aberraturi simus, si saponis alcalicam naturam aduocare in summam cutem humiditates existimemus, a qua ipse porro emollitus sese poris profundius insinuat, inque illis obhærescentem offam pinguedinoso-terream resoluit, & ad exitum faciliorem, dum a tergo sequentes humores eandem propellunt, dispositam reddit. Dum interim aliquæ etiam portiones in poros introducentes receptæ, solidas, quas contingunt, fibras ad vegetiorem motum exstimulant, a quibus impulsa fluida celerius progrediuntur: vnde secretiones & excretiones promoueri non tam credimus & conceptu mentis imaginamur, quam experimendo discimus; quum sapo abdomini teneriorem applicatus aluum sæpe satis cito & notabiliter soluat.

§. XXI.

Conspicuus est, qui plerumque satis cito percipitur, effectus mitigatorius pristinorum dolorum: cuius quidem beneficii aliquam partem tribuere licet rigidarum fibrarum relaxationi, a pingui pariter ac humido allatæ: sed maximam deberi equidem existimo sublatæ molestiarum caussæ. Nam dum exitum pororum occludentem materiam emollit, & egredi facit intus subsequentes & subsistentes halitus, a quibus tensio & inflatio debendet: simul aufert radicem & originem totius mali, & fidissimi remedii omnes partes explet. Paul-

lo

lo tamen difficilior videtur ætiologia veroſimiles illius fructus, quem ſæpe referunt ab vſu ſaponatorum exterius applicatorum, quibus moleſtiæ, quas perſentiſcunt, ſatis profunde hærere intus, & in ipſis viſceribus, videntur. Sic nominibus ſuis indicari facile poſſent ſuperſtites & recte nunc valentes homines, quibus in grauibus moleſtiis hypochondriacis, quarum ſedes, ex pathologiæ præceptis, cum ſumma veriſimilitudine, ad iecur vel lienem referri debebat, opem optatam attulit ſapo vel inter emplaſtra, vel linimenti inſtar, inductus aut impoſitus regioni hypochondriacæ. Enimuero vt toto die videmus abdominis viſceribus illico affricari multa incommoda, ſi ex aliqua cauſa factum fuit vt pori in ſuperficie eius, quin etiam in extremis partibus, hiantes pertinacius occluderentur: puto equidem intelligi quoque poſſe qui fiat, vt fructus recluſorum pororum ad illas partes redundet.

§. XXII.

Ad vſus externos ille quoque pertinet, quando ſapo, vel ſolus in debitam formam redactus, vel cum aliis mixtus, ano intruditur, vt deiectionem ventris inuitet. Miſceri poteſt ſaccharo aut melli, felli bubulo aliquantum inſpiſſato, nitro, aliisque intentioni præſenti accommodatis. Quomodo ſapo hic quidem operetur, vix Oedipo ad coniectandum opus fuerit. Nam dum propria, quantumuis moderata, acrimonia influxum per poros inteſtinales materiæ humidæ adducat, ipſeque hinc ſoluatur, tenacemque porro mucum inteſtini latera obducentem reſoluat, omniaque lubrica reddat: efficit vt motus periſtalticus vndulatorius, deſu-

per proprimens, contenta inteſtinorum facilius promoueat & expellat. Sunt qui enematibus etiam ſaponem indere ſolent, proque his ſeorſim laudant nigrum: ſine dubio ob illam cauſam, quia mollis ille eſt, & facilius in decocto diluitur. Ratio fructus, quem affert, & modi, quo iuuat, non erit, credo equidem, diuerſus ab illo, quem de ſapone albo indicauimus.

§. XXIII.

Tempeſtiuum nunc videtur progredi ad vſum ſaponis internum proferendum, & rationes indagandas, quibus operationem ſuam peragat. Ad icterum curandum commendari eum a FR. SYLVIO ſupra diximus. Exſtat locus *prax. medic. lib. I. cap. 45. ſ. 75.* En verba eius: *quouis ſapone ad drachmam circiter vnam in calente lacte diſſoluto, & ſacchari tantillo edulcato, atque bis aut ſemel ſaltem in die vſurpato, aliquoties curaui feliciter icterum.* Addi debet §. 10. vbi hæc habemus: *huc refero ſaponem tum cum oliuarum, tum cum raparum oleo, vel balænarum pinguedine paratum, itidemque lacte ſolutum & aſſumtum.* SYLVII commendationem plures repetierunt, ſuæque experientiæ teſtimonio remedii bonitatem confirmarunt: quibus adducendis parco, vt temporis rationem habeam. Aetiologiam boni ſucceſſus quærit SYLVIUS, tam in eo, quod lixiuo ſale ſuo ſoluat in ductu biliario inteſtinali obſtructionem, quam in beneficio olei ſeu pinguedinis, quæ partem ſaponis conſtituit, quaque obtundat acumen ſalis volatilis & ſpirituoſi in bile dominium habentis.

§. XXIV.

Equidem admitto illos modos, quum ſane rationi neuti-

neutiquam repugnent: ſed cogitandum relinquo annon alius, &, vt puto, nobilior admitti inſuper debeat. Sanguinem rite conſtitutum eſſe medicinam vniuerſalem grauiter docet medicorum noſtri ſæculi venerandus parens, Illuſtris FRID. HOFFMANNVS *medic. ſyſtemat. tom. I. pag. 81. ſſ. 16. ſchol.* Iam vero teſtatiſſimum eſt ictericorum ſanguinem adeo eſſe deprauatum, vt in aliquibus ne gutta quidem rubicunda conſpecta ſit. Atqui ſanguis rubicundus non fit, niſi ſupplementum perpetuum chyli albi adſit: chylus autem albus fit ex pinguibus aſſumtorum partibus cum elemento aqueo rite iunctis. Hæc vero coniunctio duorum heterogeneorum vt fiat, opus eſt conciliatore. Talis autem eſt ordinarius quidem bilis: ſed quum hæc in ictericis vel deficiat, vel male conſtituta ſit; opus eſt ſuccedaneo: quale ſaponem eſſe dubio caret. Hic igitur lacte diſſolutus, quando ad duodenum defertur, ſimul eo delata ex ventriculo pinguia & aquoſa rite coniungit, ſimul ſaponacea deterſiua indole diſſoluit & aufert quicquid tunicam villoſam forte obſidet tenacius, adeoque chyli mixtionem perficit, eidemque nouum in vaſa chylifera ingreſſum, hincque ad ſanguificatoriam officinam aditum parat. Quo facto bonus ſanguis ſucceſſiue paratus, cetera in hepate expedit & ad ſtatum naturæ congruum reuocat.

§. XXV.

Enimuero præter hunc inſignem fructum, ex variis compoſitum, elucet etiam alius haud contemnendus, & a poſteriori, vt loquimur, cognitus, nimirum anodinus & antiſpaſmodicus, quo quidem ſtricturas partium firmarum præternaturales & criſpaturas dolorificas conſpi-

cue aufert, hisque ablatis secretiones & excretiones ad ordinem naturæ congruum redire permittit. Hunc nolim etiam in icteri curatione insuper haberi; sed magis clare apparuit in virgine quadam, quæ instanti menstruorum purgatione aliquoties corripiebatur insigni cardialgia syncoptica, cum motibus vomitoriis, sudore frigido, palpitatione cordis. Huic omnium malorum, haud leuiter terrentium, finem attulit saponis solutio in lacte facta & exhibita. Alium noui post diuturnam alui occlusionem colicis vehementibus doloribus vexatum, vt nihil viderentur proficere enemata bina iniecta, iamque res ad voluulum spectaret, cui suasu cuiusdam, non quidem medici, præbebatur sapo debili spiritu solutus & cum iusculo calido sumendus, a quo auxilium spe & exspectatione maius ac citius consequebatur.

§. XXVI.

Quo magis adducor vt credam illud beneficium, quod sapo præstat in mictu cruento ab vsu cantharidum, teste BOYLEO *tr. de remed. specif.* apud C. I. LANGIVM *part. II. pag. 61.* citato, non solum ab obtusis spiculis caustici cantharidum salis esse deducendum, verum etiam ab virtute generali anodina & antispasmodica. Quid? quod in ipsis conuulsiuis epilepticorum, præcipue infantum, motibus præclare sese gerit, vt ex practici cuiusdam celeberrimi communicatione habeo, qui quam plurima experimenta, in hanc rem prouide instituta, recensuit. Eodemque auctore scio, quod in calculi a renibus ad vesicam difficili & dolorifico descensu operæ pretium insigne faciat, vt & in suppressione vrinæ a quacunque causa spasmodica.

§. XXVII.

§. XXVII.

Atque hæc nunc ſunt, quæ mihi de vſu ſaponis medico, tam interno quam externo, innotuerunt. Superest vt quædam contra illius vſum vel allata a quibusdam, vel veroſimiliter adferenda, non reticeam. Opponent aliqui forte, quod ſapo ſit vomitorius, ſi fruſtum eius in iuſculo præbeatur, teſte DAN. LVDOVICO *in pharm. modern. ſæc. accommod. diſſ. I cap. de vomitor.* Enimuero non obſeruatus fuit ab aliis hic effectus: forteque idea nauſeabundi hominis, & conatus voluntarius plurimum hic faciunt. Alii dicunt ventriculum ab vſu eius grauari. Id primo quidem aſſero a me numquam obſeruatum. Forte ipſi dederunt ſaponem Germanicum, cuius pinguis ſubſtantia grauatiuum ſenſum, adhæreſcendo villis ventriculi, induxit, ſi forte multum acidi inuenit, quod cum alcalino coiens vnionem partium diſſoluendo abſtulit. Nam ſi id accidat illis, qui cum oleo paratum ſaponem ſumſerunt, ab illo non poterunt moleſtiam ſentire, de reliquo autem non vereor vt quisquam extimeſcendam putet diſceſſionem partium ſaponis, quum illa non fiat, niſi acidum ſe iungat lixiuioſo ſali: quod tunc non aget ex natura priori valde cauſtica, ſed ſalis medii vires exſeret, vtique naturæ amicas.

§. XXVIII.

Obiicietur forte, &, vt exiſtimo, non iniuria, quod ab ISBR. DIEMERBROEKIO in tractatu *de Peſte lib. II. cap. III. n. 6.* ſapo male commendatus fuerit. *Hoc*, inquit, *peſtis tempore animaduertimus fœtorem illum, qui excitabatur ab aqua ſaponata, in qua ſordida linteamina lauabantur, vel lota erant, & ægris & ſanis maxime noxium fuiſſe. Illud*

enim

enim notatu dignum sæpissime obseruauimus, nempe in illis ædibus, in quibus nulla adhuc pestis erat, si linteamina sordida aqua & sapone nostrate, vt in Belgio moris est, illic lauarentur, eo ipso die, vel interdum postridie, duos tresue, simul peste correptos fuisse, ipsique ægri testabantur fœtorem aquæ saponatæ sibi primam & maximam alterationem intulisse. Enimuero hoc dictum *secundum quid*, vt in scholis loquimur, non debet absolute capi. Illud enim tantum consequitur, quod magni BOERHAAVENII verbis *chemiæ p. II. procesf. 73.* subiungimus: *in morbis, vbi vitæ timetur a putredine dissoluente & tabefaciente humores, pessimus eiusdem vsus, vt in peste varisque putridis crebro constitit.* Atque hæc nunc de sapone dicta

SVFFICIANT.

